

TEATRE

Àngel Guimerà, *La filla del mar*. Pròleg de Joan Martori. Proa. Barcelona, 2002.

La filla del mar és un dels clàssics més valuosos de la dramaturgia catalana. Guimerà hi basteix una història d'amor impossible entre dos éssers situats als marges de la societat. Pere Màrtir és un xicot desinhibit, fatxenda i atrevit, que ha vist món i que du de corcoll totes les dones. Àgata és una pobra noia, geniüda, instintiva, innocent, una no-ningú que du l'estigma d'uns orígens desconeguts, d'uns presumptes pares heretges. Àgata no comparteix la identitat de la tribu, se sent desplaçada, marginada, en un món que no l'entén, ni l'estima. Tots dos s'escapen d'allò que és considerat com a norma: si ell és l'objecte d'admiració, ella ho és de rebuig.

Com ja havia fet amb el llop i el pastor a *Terra baixa*, aquest constructor d'emocions que és Guimerà posa en boca d'Àgata la paràbola de dos peixets que ella salva de ser endrapats darwinianament per un de més gros. Àgata mata amb una fitora el peix gros i, amb la mateixa arma, posa fi a la vida de la persona que més estima. La paràbola i el símbol s'agermanen en una mateixa imatge senzilla, efectiva i impactant, que anuncia el desenllaç de la tragèdia. La ploma de Guimerà insinua, amb mà d'artesà, l'admiració de Pere Màrtir per la feréstega Àgata en un moment crucial: ella esmola les pues de

Constructor d'emocions

FRANCESC FOGUET

la fitora i, mentrestant, ell descobreix la sensibilitat a flor de pell de la isarda filla del mar.

Guimerà té la destresa de situar com a protagonistes del conflicte dos extrems que, si bé inicialment es repellen, acaben per atreure's sense remei: Àgata i Pere Màrtir, els únics personatges que no amaguen, sota una pell de be, la seva monstruosa condició. Àgata és capaç d'estimar amb tota l'ànima, amb la passió de la primera vegada, mentre que Pere Màrtir està disposat a llevar-se la vanitat de sobre i a deixar de fer bogeries amb les dones. Quan el fil que uneix el destí de tots dos és més fort que mai, es trenca de sobte i es desencadena el desenllaç fatal. A diferència de Manelic de *Terra baixa*, Àgata no pot matar el llop i, fi-blada per la traïció, esdevé víctima de la malícia d'un món que recull els novinguts com un acte de caritat.

EL PARADÍS PERDUT

Pere Màrtir i Àgata enyoren un paradís perdut, en què la innocència era possible: el record de la mare, la infantesa, per al primer, o els orígens, la crida del mar, per a la segona. Proven de recuperar-lo a través de

la puresa de la seva passió en un entorn que nega l'autenticitat i que no accepta la diferència. És un món fet de males llengües i males arts, d'enraonies insidioses, que es corseca d'enveges mediocres i gelosies profundes. Pere Màrtir i Àgata són víctimes de la venjança ordida –de sota mà i amb traïdoria– pel despit, la malícia o la ràbia cruels de les dones i els homes del poble (quina dona més pèrfida, Caterina!).

Com a paisatge simbòlic, la mar omnipresent esdevé l'origen i la fi, el bressol i la tomba, d'aquesta filla del mar, que ve del no-res i hi torna indefectiblement. La mar és la pau, el consol i el refugi d'Àgata ("si jo voldria estar sempre a l'aigua", exclama), mentre que la terra és l'espai de la misèria, de la tristor i de la mort. Àgata, empeltada a la terra i nascuda del mar, s'erigeix en el símbol dels qui vénen del desconegut, mancats de tot, però amb l'instint de supervivència com a únic patrimoni. Quan troba l'amor autèntic, es deixa endur per una passió salvatge i pura que, si bé la salva, també la condemna i, a la fi, impossibilita la seva definitiva redempció.

El dramaturg Àngel Guimerà, autor de 'La filla del mar'

Guimerà prepara la tragèdia latent, en tres actes cisellats a l'estil clàssic amb una senzillesa que captiva i enamora. La tempesta de la tragèdia es congria gradualment, des de les escenes del començament fins a les darreres, amb petits indicis genials i algunes dosis de comicitat com a contrast catàrtic. En una progressió implacable, que parteix del dia de l'aniversari de la misteriosa arri-

bada d'Àgata al poble, la filla del sol i del mar, vinguda de terra de moros, emprèn el camí de tornada. És un procés de clarobscur: de la llum inicial a la foscor i, mentre sonen les campanes de festa en un paisatge de mort, a l'alba impossible que s'apunta al final. Més que un camí és una crida, una atracció fatal, que li desperta un enyor instintiu i l'enfonsa mar endins, cap a l'abisme.

NARRATIVA

Jonathan Safran Foer, *Tot està il·luminat*. Traducció d'Alexandre Gombau. Columna. Barcelona, 2002.

La tristesa del mirall, la tristesa dels ocells domèstics, la tristesa de l'amor sense exteriorització... La Brod, un dels personatges de *Tot està il·luminat*, col·leccionava tristesses. El seu creador, Jonathan Safran Foer, sembla fer el mateix amb cabdells de fil, memòries apedaçades, buits, orgasmes i situacions surrealistes que s'enllacen en la seva primera novel·la.

Tot està il·luminat és la història d'un viatge. Una travessa per Ucraïna, que l'autor va iniciar just després d'acabar el batxillerat, per trobar la dona que havia salvat el seu avi de l'horror nazi. No quedava res de Trachimbrod, el poble dels seus avantpassats. També aquella dona semblava haver-se esvaït. Però no va tornar amb les mans buides. Quan va trepitjar de nou els Estats Units ja portava els primers capítols escrits.

El llibre narra aquesta cerca. Una odissea en què les Ítaques només són el record

d'una dona que es va arriscar per un jueu, en què els Polifems són policies pluriempleats que es guanyen el sobresou escurant butxaques, maletes i portaequipatges; una travessa sense sirenes que cantin per retenir-te (només velles que pelen panotxes i silencis). També és la història d'una gossa flatulenta a qui l'aigua de colònia estimula sexualment. I d'un avi, l'únic conductor cec d'Ucraïna i de l'Àlex, un traductor amb vocació de comptable. I, naturalment, també és la història de l'heroi, l'*alter ego* de Foer.

DOCTOR JEKILL I MISTER HYDE

Com un dels seus personatges, Shalom, maleït pel molí de farina i condemnat a viure amb una fulla de ferro encastada al cap que li parteix l'ànima en dos, Jonathan Safran Foer es desdobra en dues veus. Dos narradors que s'intercanvien cartes i capítols de les seves respectives novel·les.

L'autor amaga el seu Mister Hyde i només el deixa escapar quan està a punt d'abandonar

la recerca, baixar del cotxe, a un pèl d'oblidar la gossa que es mossega la cua i l'heroi jueu vegetariana; quan l'enfilall de diàlegs absurds es fa massa feixuc. Llavors el Doctor Jeckill dóna pas a un Mister Hyde que parla de Trachimbrod, l'assentament jueu que només es pot veure als mapes durant la Diada de Trachim, quan tots els habitants besen ulls que miren cossos que fan l'amor, tots barrejats, generant una resplendor coital que un astronauta hauria pogut veure com una taqueta de llum.

De sobte, els diàlegs freds i sembrats d'acudits que se't congelen als llavis abans no t'han arrencat un somriure donen pas a una llambregada de passió i bogeria –poesia!–. És la història de Trachimbrod, del *Llibre dels Avantpassats*, del surrealisme màgic la que ens captiva. La resta de pàgines només són els intervals en què l'autor ens capbussa, ens ofega –com un germà, un cosí, l'amant– per després deixar-nos sortir a la superfície i sado-llar-nos d'aire. Un capítol sub-

mergits, un altre a la superfície. Un dins del cotxe en un viatge que sembla no tenir fi; l'altre, al *shetl* jueu, Trachimbrod, un guirigall d'ulls, d'històries, d'amors i cossos que es troben en secret.

És llavors quan agraeixes que existeixi Trachimbrod, o què hagi existit, encara que només sigui perquè ara un escriptor de 25 anys ens pugui parlar del petit assentament jueu, i de la història de la Brod i la seva col·lecció de 613 tristesses, de les dues sinagogues (la Torta i la Recta), també del Yanquel que es repetia cada dia que no estava trist perquè l'única cosa pitjor que estar trist és que els altres sàpiguen que ho estàs. Perquè si no fos per aquesta segona part, pel Mister Hyde, pel *shetl*, res no ens empenyeria a seguir les passes del cotxe que recorre

ANHEL PER RECORDAR

L'obsessió per la memòria és una constant al llarg de tota la novel·la. La por a recordar, l'anhel per fer-ho. Avis que

s'escriuen la vida amb pintallavis vermell al sostre del llit per no oblidar-la ("odies les verdures"). Àvies que guarden pobles sencers destruïts pel nazisme dins de caixes etiquetades, samfaina de pintes, barilles de paraigües, retalls de diaris, anells i crits que algú va recollir per amagar-los sota el rètol "per si de cas". Jonathan Safran Foer és com una d'aquestes capsos. Arreplega històries i demana als seus lectors que li enviïn fotografies en sobres de dotze per disset centímetres. És un intercanvi, afirma l'escriptor: "Jo et dono alguna cosa, i tu em dones alguna cosa; jo sóc vulnerable, tu ets vulnerable".

L'Holocaust també és present a les 400 pàgines com una boirina, una pregunta que mai no gosa alçar la veu, una càrrega feixuga que empeny els personatges i els fa plorar d'amagat, fingir, o mirar Amèrica amb ulls d'enamorat. La guerra és causa i origen de tot, de les famílies, dels silencis, de les preguntes que mai no es fan perquè no "és correcte preguntar-ho" i també de la mort.

Tot està il·luminat és una novel·la, a estones trista, sorprenent, a estones absurda. Com el petit assentament jueu, com Trachimbrod. Jonathan Safran Foer ha creat un univers que viu a cavall entre la màgia i una realitat massa esfereïdora.

613 tristesses

LAURA CASTILLO